

Bővebb életrajz

BAKA ISTVÁN (Szekszárd, 1948. júl. 25. – Szeged, 1995. szept. 20.)

Édesanyja (Stirsky Mária, 1926) Tolnárol, cseh-szerb-osztrák-magyar keveredésű családból származott.¹ Édesapja (Baka István, 1923) Szekszárdon született.

A költőt származásának kérdései élénken foglalkoztatták: interjúiban sokszor megpróbálta gyökereit meghatározni.

„A szüleimtől az emberi tisztességet tanultam.” (Zalán Tibor)² „nem vagyok sem népi sem urbánus – mondja másutt. Az én apai és anyai nagyapám iparos volt, az egyik kőműves, a másik asztalos [...] Tehát számomra nem jelentett a középosztály kultúrája, mentalitása példát. Sőt, kamaszkoromban, amikor hangversenyekre jártam, és ott a kopott kabátjaikban és háború előtti prémjeikben megjelentek a középosztálybeli hölgyek és urak, én kissé mulatságosnak éreztem őket. Ma már egy kicsit szégyellem magam ezért. Meg lenéztem a konzervativizmusukat, ami persze ugyanakkor hagyományőrzés is volt [...] Én igazából az atmoszféráját éreztem a kisvárosnak. És talán mégis mélyebb élmény volt ez a középosztályos atmosféra, a vármegyeháza hangversenyterme, Szekszárd belvárosának a kínosan rendbe tartott házai. Szekszárd mezőváros volt, de ez a paraszti arca nem jelent meg igazán számomra. Mert nem volt már a családom paraszt; apám sem volt az. Apám katona volt a háború alatt, aztán, hogy úgy mondjam, gyalogrendőr. A nagyapáim, mondtam, hogy iparosok voltak. Igazából ennek a középosztálybeli kultúrának a peremére is alig kerültek el. Nem bánom, mert én büszke vagyok a plebejus származásomra ugyanakkor, de egyrészt nem érhettek azok a hatások, amelyek a népből jötteket érik; és nem

érhettek azok a hatások sem, amelyek az értelmiségieket, a régi középosztálybelieket érintik. Tehát én mindig egy köztes helyzetben voltam, igazából nehezen tájékozódtam. Én egyszerre rajongtam Majakovszkijért és Rilkéért, ami egy nagyon furcsa dolog. Később persze választanom kellett, és természetesen Rilkét választottam [...] nekem a hagyományaimat meg kellett keresnem. Én nem kaphattam készen, sajnos... nekem szellemi hagyományokat kellett keresnem, könyvekből. Tehát ami nekem hagyomány, az szinte mind könyv.” (Dránovits István /1)³

Hétéves koráig Bátán és Tamásiban laktak. Tamásiban kezdett iskolába járni.

„Egyik első olvasmányom volt a János Vitéz. – mesélte később a családi legendává lett történetet – Elsős koromban megtanultuk – először a nagy betűket, mert mi

azzal kezdtük – az olvasást, és akkor megkaptam a János Vitézt. Róna Emy szép illusztrációival. Anyám egyszer azzal büntetett, hogy nem engedte tovább olvasni a könyvet. Nem ment a számtanlecke.” (Balog József /1)⁴

1956 márciusában visszaköltöztek Szekszárdra. Ekkor második osztályos volt, és már Vernét és Jókait olvasott. Decemberben írta első versét, melynek *A halak karácsonya* címet adta.

Gyermekkorától haláláig tartó barátság fűzte **Merő Béla** színházi rendezőhöz, aki így emlékszik vissza szellemi fejlődésük folyamatára:

„1957-ben költöztünk Szekszárdra. Abban az évben Anyák napján találkoztunk először. Mint ahogy tudod, saját versét mondta el a Garay Általános Iskola udvarán, a lépcső tetején egy viharkabátos kisfiú. Nem sokkal később megismerkedtünk – kötelező mozilátogatás teremtett alkalmat. Szovjet film volt: A kisdobos. Ez nagyon tetszett, megmozgatta a fantáziánkat, sokat beszélgettünk róla, meg a témához kapcsolódó olvasmányainkról: Alexandrov Matroszov, Vologya utcája. A kaland és a kamaszos hősiesség izgatott minket. Édesanyám ebben az időben fejezte be a tanárképző főiskolán a levelező szakon az irodalom szakot. Én hoztam haza a kötelező olvasmányokat a könyvtárból. Természetes, hogy a „nem nekünk való” könyveket szorgalmasan elolvastuk. Gyakorlatilag ötödikes általános iskolás korunkra minden olyan témában mindketten tájékozottak voltunk, amit a tanárainknak is tudniuk kellett vagy kellett volna. Aztán jöttek a „nagy versenyek”: Shakespeare összes művei, Boccaccio Decameronja [...] Ami egyikünknek megtetszett, azt a másiknak kötelező volt elolvasni.[...] De gyerekek is voltunk: bunkert építettünk az udvarunkon, cigiztünk Istvánéknál a disznóól mögött, csatangoltunk a városban. Már akkor felfedeztük a Béla téri templomot, s telente sokat ücsörögtünk a behavazott lépcsőkön, misztikus történeteket kitalálva. Aztán ott volt az „előadóművészet”. István szépen mondott verset. Mindig olyant, amire a tisztelt zsűri elmondhatta: nem gyerekek való. Pl. Poe: Holló... Mikor hatodikban végre egy iskolába [...] kerültünk, rituális meséléseket tartottunk a szünetekben. Felváltva folytattunk egy-egy történetet, vagy ki-ki mondta a magáét, s nagyon sokan kíváncsiak voltak elbeszéléseinkre. István jeleneteket is írt, amelyeket ketten elő is adtunk. Kedvenc témája egy Holmes mintájú detektív volt... A színjátszás mindkettőnket vonzott, mint ahogy a mozi is...

Az igazi „érés” a gimnáziumi időkben kezdődött. István ekkor már rendszeresen

írt verset. Költészetének nagyon sok fontos későbbi témája megszületett: a már említett templom, a halhatatlan szerelem, Szekszárd iránti rajongása, a misztikum... Két színjátszó csoportban is felléptünk [...]

A Garay akkoriban az ország egyik legjobb középiskolája volt. Rangot jelentett pl. az Önképzőkörbe bejutni. Elsőt nem is igen vettek föl. „Székfoglaló előadást” kellett tartani, s ennek függvényében lehetett vagy nem lehetett tag valaki. István – ha jól emlékszem – Rilkeről beszélt. A következő évben már megválasztottuk az Önképzőkör elnökének [...] Műsorokat készítettünk az iskolarádiónak. Rengeteg zenét hallgattunk. Asszociáltunk zenehallgatás közben. Megpróbáltuk képileg megfogalmazni, színekre és kompozíciókra a zeneműveket. Csajkovszkij: B-moll zongoraverseny, Debussy, Bartók... ” (Merő Béla)⁵

A térdelő fiú: Merő Béla. Jobbról: Baka István

1965. Életében és verseiben feltűnt Edit, kamasz álmainak, sóvárgásainak és szenvedéseinek megközelíthetetlen Múzsája, akinek egyre légiesebb lénye örökre

a kínzó vágyakozás, az elérhetetlen boldogság – maga a Szerelem jelképe lesz. Alakja száz és száz alakban bukkan majd elő versben és prózában.

Mindez rég független a Múza konkrét személyétől. Sokkal inkább az érett férfi nosztalgiáinak kifejezője saját kamaszkori mély szenvedélyei iránt. Amikor az érzelem még friss és mindent betöltő. Amikor a veszteség még örökre jóvátehetetlennek tűnik.

„...a nagy kamaszkori szerelmem mindegyik alakomban ott van. És fordítva is.

Akiket azóta szerettem, mind ott vannak kamaszkorom vágyott lényében. Ez az élményem örök, még akkor is, ha közel sem voltam annyira félszeg, mint ahogy megírom. És furcsa, de versélményeim is kamaszkoriak, erre az időre esnek. Jeszenyin, Lorca, Rilke, József Attila szintén „szerelem” volt. A próza – Márquez, Bulgakov – nem is járt át annyira, emberi élmény maradt.” (Balog József /2)⁶

1966. Az érettségivel középiskolai tanulmányai befejeződtek a szekszárdi Garay János Gimnázium orosz tagozatán. A gimnáziumi években az önképzőkör, színjátszókör, versmondás, zene, Tolsztoj és Dosztojevszkij eredetiben olvasása voltak legboldogítóbb elfoglaltságai.

Hódmezővásárhelyen előfelvételis katona lett.

*„Pistával 1966 őszén ismerkedtem meg Hódmezővásárhelyen, ahol ugyanabban a században szolgáltunk. – írja későbbi barátja, **Rittersporn Gábor**. – [...] Az első napokban nyilván csak az hozott össze bennünket, hogy mindkettőnket a szegedi bölcsészkarra vettek fel. Igen gyorsan kiderült azonban, hogy ő is nagyon szereti a zenét.*

Zeneszerzőkről, művekről kezdtünk beszélgetni, s egészen egyszerűen lehetetlen volt nem megszeretni Pistát, aki hihetetlenül plasztikusan el tudta mondani, mi tetszett neki egy darabban és miért, anélkül, hogy a zenei zsargont használta volna. Tudom, mindenkinek mondogatta, nem ért a zenéhez. De kevés jóemberrel találkoztam, hivatásos zenészek között is, aki annyira értette volna magát a zenét, mint Pista. [...]

Abszurditásnak tűnhet, hogy a zene miatt szerettem meg Pistát. De messze nem az, ha felidézem, milyen lelkesedéssel beszélt a zenéről, mennyire fontos volt számára a zene. Talán nem túlzok azt mondvá, hogy a zene tulajdonképpen a hite volt, valami, ami a leghívebben fejezte ki azt, amiért élni szeretett.” (Ritterspon Gábor)⁷

1967. Megkezdte tanulmányait a JATE magyar-orsz szakán. Egyetemi éveiben az addig szinte csak a saját belső világára figyelő, elvont irodalmi és zenei élményeken csüggő fiatalember hatalmas változáson ment át, melynek

végeredménye egy nagyon határozott, nagyon tudatos, népért és nemzetért felelősséget érző költészet kifejlődése, amelyben a költő magánemberi mivolta háttérbe szorul. Az eszmélkedés időszaka következett, amelynek első és legfontosabb eseménye az volt, hogy megismerkedett **Ilia Mihállyal**, akinek szeretete és figyelme egész életén át kíséri majd.

„Ilia Mihály [...] számomra abszolút mérce.”– mondja egy későbbi interjúban. (Dránovits István /2)⁸

„A Tiszatájban engem is, mint mindannyiunkat, Ilia Mihály mutatott be. Már első, félve átadott verseimnek közlést ígért, de mégis egyre újakat és újakat kért tőlem. Egy év is beletelt, mire – 69 februárjában – debütálhattam. Évekkel később jöttem rá, ez a halogatás arra kellett, hogy Ilia szerkesztő úr meggyőződhessen róla: valóban érdemes foglalkoznia velem. Természetesen a legutolsó verseimet közölte. Én ezután jó félévig nem jelentkeztem, s amikor egyszer az utcán véletlenül találkoztam vele, rettenetesen letolt: mit képzelsz, nem léggömböket akar ő röptetni, hol vannak az új dolgaik? Nem voltak, mert közben megházasodtam, anyagi és lelki gondok nyomasztottak, de az ő – szelíd természetétől szokatlan – kirohanása annyira meglepett, hogy nem mertem nem írni, nem mertem őt tovább kerülni. [...] Szegedtől én mégiscsak a magyarságomra és közép-európaiságomra való ráébredést kaptam inkább. Ilia Mihály higgadt elemzései, a tőle kapott erdélyi, vajdasági könyvek, folyóiratok nyitották ki a szememet.” (Szepesi Attila)⁹

„Mindenesetre én Ilia Mihály alig észrevehető, de határozott szellemi irányításának köszönhetem, hogy nemzeti költő lettem (ehhez egyéni színezetként némi ezotérikát és ateizmust elegyítve), de azt is, hogy a neofita buzgóság sohase fogott el, mert én tőle azt is megtanultam, hogy magyarnak lenni ízlés kérdése is, nemcsak elhatározásé, hogy ezért „ebbe” mégse lehet úgy belépni, mint egy pártba, [...] Ilia Mihálytól kaptam a legtöbb levelet is, bár több mint húsz éve egy városban lakunk, – azt hiszem, időnként kileste, mikor nem vagyok bent a munkahelyemen, s gyorsan bedobott az újságosládába egy-egy öt-tíz soros episztolát, amellyel új és páratlan műfajt alkotott a magyar irodalomtörténetben: a levél-epigrammát. Persze, ezekből nemcsak én részesültem (az is lehet, hogy én a legkevésbé, mivel én válaszolni se nagyon szoktam rájuk), hanem az egész világ: Uppsalától Buenos Airesig, mert Miska mindenkit ismer és számontart, akit

ismerni és számontartani érdemes, jelen van levél-epigrammáival mindenütt, ahol magyarul (is) értenek, bár ő maga nyugat felé Bécsnél, kelet felé Bukarestnél messzebb sohasem jutott.” (Forrás)¹⁰

1968. Budapesten az **Egyetemi Színpad „Nullszéria”** (induló művészek élő almanachja) címmel sorozatot indított. Rendezője Fodor Tamás, szerkesztője Pass Lajos volt. A műsorban Baka István, Dalos György, Halmos Ferenc, Haraszti Miklós, Martin Endre, Nógrádi Gábor, Ördög Szilveszter, Sipos Áron és Sorbán-Szabó Zoltán versei és prózái szerepeltek.

Akkoriban – mint nemzedékéből sokan mások is – az újbaloldaliság eszmekörében kereste egyre növekvő kételyeire a választ.

A csehszlovákiai bevonulás sokkjára 26 évvel később, 1994-ben így emlékezett:
„Az egész nemzedékemnek hiányoztak a gyökerei. A történelmen kívül éltem, 56-ban még gyerekek voltunk. Az ismerőseim családjai beilleszkedtek a Kádár-rendszerbe, amit én – tizennyolc éves koromban – abszolút jónak is tartottam. Amikor rosszul kezdtem magam érezni, az is csak azért volt, mert nem saját eszméit valósította meg. Egy picit talán még ma is az emberarcú szocializmus híve vagyok. Amit húszéves koromban a csehek hirdettek. Egész eszmélésemet annak a mozgalomnak a bukása indította el.” (Balog József /3)¹¹

1969 februárjában jelentek meg első versei a Tiszatájban¹².

Február 1-jén házasságot kötött egyetemi csoporttársával, Ökrös Tündével.

Felesége diákszínjátszó csoportjának¹³ írta az *Archibald, a kőevő* című rövid színdarabját, amelyet a hatvanas évek végén elő is adtak *A völgy felett lebegő*

lány Che Guevara történetével egybedolgozott első változatával együtt.

A Költészet napján bemutatták a „**Nullszéria-2**”-t Budapesten.

Egyetemi évei idején virágzott Szegeden a **Gruber László vezette filmklub**, melynek előadásait és vetítéseit ő is látogatta az Auditorium Maximumban és a Vörös Csillag Moziban. Legkedvesebb rendezőivel és filmjeivel itt találkozott először: Bergman: *A hetedik pecsét*, *Szégyen*; Fellini: *Országúton*, *Nyolc és fél*; Paradzsanov: *Elfelejtett ősök árnyai...*

1971-1972. Az előző évek rövidebb szovjetunióbeli építőtáborozásai után egy egész tanévet töltött a **leningrádi Zsdanov Egyetemen**. Itt elvegyült az orosz birodalom hétköznapiiban, és életre szóló barátságot kötött a periferián tengődő, de lázas szellemi életet élő orosz intelligenciával, akik beavatták a szamizdat irodalom olvasásának misztériumába. Itt olvasott először Mandelstamot, Szosznorát, Brodskijt. Rádöbbsent magyarságára, Magyarország provincia-mivoltára. Ennek hatására kezdte magát nemzeti elkötelezettségű költőnek vallani, aki azokat a létélményeit fogalmazza meg, amelyek másokéival közösek.

Akkoriban kötelességének érezte – mivel csak a költészet politizálhatott –, hogy verseiben adekvát történelmi szituációk és személyek felmutatásával példaértékű erkölcsi tartást képviseljen. Korai költészetében így születtek meg a szerepversek. (a Vörösmarty-versek, Petőfi, Dózsa, Döbling...)

„Amikor írtam – mondta a Döblingről –, Széchenyinek éreztem magam, de mindig annak képzelem magam, akiről írok. Ha a történelmi alak világába belehelyezkedem, akkor tudom a legjobban kifejezni magam. Nem véletlen, hogy történelmi alakokról szóló verset – csak egyes szám első személyben írok. Mert nem őt, hanem rajta keresztül magamat próbálom megfogalmazni. Akkor vagyok a legszemélyesebb, amikor álarcot veszek fel.” (Vecsernyés Imre)¹⁴

1972. Az egyetem elvégzése után Szekszárdra került, ahol magyart és oroszot tanított az Egészségügyi Szakközépiskolában.

Szeptemberben bemutatta a **Kortárs**.

1973-ban született első gyermeke, Ágnes.

1974 májusában írószövetségi meghívásra Bulgáriába látogatott. Az utazás mély

nyomokat hagyott a lelkében.

A bolgár kultúra mellett a bolgár nők különleges szépsége is rabul ejtette.

Egy szép és felkavaró szerelmi élmény hamarosan versekbe kívánczolt **([Bolgárok](#), [A Jantra hídján](#))**, majd ennek hatására tanulni kezdte a nyelvet. Kiril Kadijszki-verseket fordított, és még évek múlva is vissza-visszatért Bulgáriába.

Két esztendőnyi szekszárdi tanári munka után került újra Szegedre, ahol a **Kincskereső** című, gyermekeknek szóló irodalmi folyóirat munkatársa, később főmunkatársa, majd 1992-ben főszerkesztő-helyettese lett.

Szegeden, kezdő szerkesztőként, 1974 októberében ismerkedett meg **Zalán Tiborral**, majd rövid idő múltán **Géczi Jánossal**, az akkor még egyetemista költőkkel.

1974 nyarán a szekszárdi Babits-ház előtt, amelyet felesége és Pass Lajos költő társaságában látogatott meg.

2005-ben ebben a házban nyílt meg a [Baka István Emlékszoba](#).

1975. Megjelent első kötete, a [MAGDOLNA-ZÁPOR](#).

Szekszárd lassanként bevonult a kisregények világába, hogy a költő prózájában városélményének, boldog-boldogtalan kamaszéveinek, meg nem valósult ábrándjainak színtere legyen.

„Mi is ez a Szekszárd? – teszi fel a kérdést önmagának húsz évvel később. – Miért érdekel? Miért az enyém? Enyém? Akkor lettem szekszárdi, mikor Szegedre jöttem. 75 után, az otthontalanságban. És persze Leningrádban. Ott is „hazataláltam”. Akkor lettem nemzeti is. Tegyük idézőjelbe? Anélkül is nagyon szép. Azok teszik idézőjelbe, akik állandóan használják. Az elveszett otthonosság, az áhított otthonosság volt, ami visszavezetett. Elkezdtem hazajárni. Ott írni.

Visszaszoktam, pedig elszakadni akartam.” (Balog József /4)¹⁵

A művek és Szekszárd meghitt összetartozásáról egy Szekszárdon készült interjú

tár fel részleteket:

„Szeretek felkeresni egy-egy helyet, ami iránt nosztalgiát érzek. Egy kamaszkori szerelem emléke is ideköt, ami az írásaimban felbukkan még ma is, habár ha a szerelem tárgyával találkoznék, valószínűleg már nem ismernénk meg egymást. Mindig jó megnézni az újvárosi templomot, ahová Liszt Szekszárdi miséje készült, a vármegyeházát, ahol A kisfiú és a vámpírok cselekménye játszódik. Van még sok titkos helyszín is, amiről csak én tudom, hogy konkrétan mi. Ugyanis kamaszkori élményeimből kiindulva egy mágikus, fantasztikus várost kreáltam. Egy olyan várost, amiben a legnagyobb természetességgel jelenhet meg az Úristen, mint öreg koldus, a sátán mint céllövöldés vagy órásmester. Egy megálmodott és egy valóságos város díszletei folynak össze. A régi tiszti klub színpadán zajlik például Thészeusz hőstette, ahová mi annak idején Merő Bélával – zalaegerszegi rendező – irodalmi színpadra jártunk. Néha meg is nevezek embereket. Lányi Péter barátomat például név szerint szerepeltetem. Nem csinál mást a kisregényben, csak zongorázik, ahogy szokott, de ezt a tréfás gesztust mégis fontosnak érzem.” (Németh Judit)¹⁶

[Következő oldal](#)